

İran'da İstihbarat Savaşı, Birinci Dünya Savaşı'nda İran Cephesi'ndeki Psikolojik Harp Faaliyetleri

Mehmet Mert Çam

İstanbul, İlgü Kültür Sanat, 2016, 224 sayfa, ISBN: 978-605-4977-62-8

Hasan DEDE*

“İran'da İstihbarat Savaşı”, Psikolojik harbin teorik çerçevesi, Birinci Dünya Savaşı'nda İran Cephesi ve stratejik önemi, Birinci Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri'nin psikolojik harp faaliyetleri bölümleri ile bu bölümlere ek olarak kaynakça, ekler ve dizinden oluşmaktadır.

Genel konu itibarıyla Birinci Dünya Savaşı ve İran üzerinden psikolojik harp faaliyetlerinden bahseden yazar bu süreç içerisinde sadece bu konudan bağımsız olmayacak şekilde önemli meselelere de değinmiştir. Kitap anlaşılır ve akıcı bir üslup ile akademik bir dil kullanılıp askeri bir bakış açısı

katılarak kaleme alınmıştır. Bu bağlamda eserde düşünceyi destekler nitelikte tarihi kişilerin konu ile ilgili önemli sözlerine yer verilmiştir. Bu da okuma esnasında okura bir zenginlik katmış ve okumayı daha zevkli hâle getirmiştir. Ayrıca genel itibariyle kitapta arşiv belgelerinden önemli ölçüde faydalanılmıştır ve bu belgelerden doğru noktalarda alıntı yapılarak anlatım güçlendirilmiştir. Bu minval üzere anılan eserde kullanılan dipnotlar da hayli ilgi çekicidir. Eserin dipnotları sadece belgelerin kaynağını göstermede değil, konunun bütünlüğünün bozulmasına sebep olabilecek fakat açıklanması gereken bilinmediği takdirde eksik kalabilecek noktalar dipnotlarda açığa kavuşturulmuştur.

Eserin giriş bölümünde yazar Birinci Dünya Savaşı'nda İran Cephesini niçin kaleme aldığını yazmış ve yerli kaynaklarda bu konudaki çalışmaların diğer cephelere göre daha kısıtlı olduğundan bahsetmiştir. Yine giriş bölümünde konuyla ilgili genel bir özet yapılmış ve 'ikincil cephe' olarak bilinen İran Cephesinin bizim açımızdan gölgede kalmaması gerektiğini belirterek bu alanda diğer devletlerde birçok çalışmanın yapıldığını ifade etmiştir. Dolayısıyla kendisinin bu alanın iyi analiz edilebilmesi için birinci el kaynaklardan faydalandığını belirtmiştir. Ayrıca İran coğrafyasının stratejik anlamda hem Kafkasya hem de Orta ve Güneydoğu Asya'nın kapılarını açabilecek bir eşik, bir anahtar olduğunu ifade etmiştir. Böylece bu bölgeye yönelik çalışmaların yoğunlaştırılması gerektiğini önermiştir. Bu bölümde bahsedilen bir diğer önemli husus ise 'psikolojik harp' in bu dönem için çok ciddi anlamlar ifade ettiğidir. Anılan dönemde hem yoğun sıcak savaşların ve hem de İran gibi bazı bölgelerde psikolojik harp tekniklerinin uygulanması bu eserde hem akademik ve hem de askeri kanallar kullanılarak analiz edilmiştir. Yazar giriş kısmında özellikle bu alanın sadece askeri araştırmacıların değil akademik araştırma yapanların da bu alana yönelmesini teşvik etmiştir.

Tanıtımını yaptığımız eserin birinci bölümünde Psikolojik harbin teorik çerçevesi başlığı kullanılmıştır. Bu bölümde genel itibariyle psikolojik harbin tarihinden dünyadaki psikolojik harp örneklerinden, nizami ve gayri nizami harbin farklılığı ve bu bağlamda değişen psikolojik harp tekniklerinden bahsedilmiştir. Bu bölümde verilen ilginç bir anekdota göre psikolojik harp faaliyetleri, milliyetçilik hareketleri Birinci Dünya Savaşı ve ile birlikte harp sadece devletleri ve askerleri ilgilendiren bir durum olmaktan çıkmış ve milletlerin dâhil olduğu her bireyi tek tek etkileyen bir unsur haline gelmiştir. Bu da nihayetinde topyekûn savaşın doğmasına sebep olmuştur. Gayrinizami harbin halk üzerindeki tesirinin en temel sebebi doğru yapılan propagandadır. Bu propagandanın doğru yapılması için psikolojik harp istihbaratının da gelişmiş olması gerekmektedir. Propaganda saldırı üzerinde etkili olduğu kadar saldırılan üzerinde de etkili olabilmektedir. Bu da anılan dönemde psikolojik harbin nasıl bir düzlem üzerinde geliştiğini görmek için verilen güzel bir örnek olabilmektedir. Yani psikolojik harp yalnızca cephede değil cephe gerisinde de faaliyet göstermektedir. Ki zaten anılan dönemde birçok devlette düşmanların aleyhinde çok çeşitli propagandalar ve afişler hazırlanmıştır. Cephedeki en temel psikolojik harp faaliyeti ise düşman

birliklerin hezimete uğradığı ve kendilerinin zafere yakın olduğu şeklinde yapılan anlatılar üzerinden yürümektedir.

Psikolojik harp taktiklerini her yönüyle zorlayan İngiltere, Almanların İslam düşmanı olduğuna dair haberler yapmıştır. Hatta güya İngilizlerin eline esir düşen bir Osmanlı askerinin ağzından İngilizlerin çok iyi bir millet olduğuna dair yalan mektupları Osmanlı tebaasına kendi yöntemleriyle dağıtmışlardır. Yazar bu bölümde psikolojik harbi çok iyi tahlil etmiş ve anlatısını yapmıştır.

Eserin ikinci bölümü İran Cephesi ve bu cephenin stratejik öneminden bahsetmektedir. Bu bölümde İran'ın fiziki, beşeri, coğrafi, demografik ve dini yapısından bahsedilmiştir. Hatta İran sözcüğünün kökü ve anlamı üzerine ayrıca İranlıların Arap dilinde neden 'Acem' olduklarına dair bilgiler dahi verilmiştir. İran'ın doğu ve batı arasındaki köprü vazifesi ve tarihi önemiyle, bu coğrafyada yaşayan etnik unsurun çeşitliliğinin önemi de yine bu bölümde değinilen mühim meseleler arasındadır.

İran Birinci Dünya Savaşı öncesinde İngilizler ve Ruslar tarafından işgal edilmişse de savaş sırasında tarafsız olmaya çalışmıştır. Yazar bu bölümde İran üzerinde uygulanan projeleri kaynaklara dayanarak ve açıklayıcı biçimde yazmıştır. Rusların ve İngilizlerin İran topraklarındaki faaliyetlerine karşı bölgede Osmanlı Devleti'ni destekleyen gruplar da mevcut olmuşlardır. Hatta yazar bu gruplar arasındaki çatışmalara da değinmiştir. Hatta İran'da zaman içinde oluşan Milliyetçi ve demokratların oluşturduğu geçici hükümet, Rus ve İngilizlere karşı ittifak devletlerini desteklemişlerdir. Ancak bunun temel sebebi özellikle milliyetçi subayların İngiltere ve Rusya'nın İran'ı kendi aralarında paylaşıp sömürgeleştirme planlarından dolayı bu devletlere duymuş oldukları nefrettir. Ancak İran içindeki İsveçli subayların Almanlara karşı duymuş oldukları yakınlık İranlı subayları da etkilemiş böylece üst kademe İranlı subaylar arasında Alman hayranlığı ve Rus nefreti başlamıştır. Yazar anılan dönemde İran'da bulunan ulemanın mezhepsel farklılıklar sebebiyle bölündüğünü ve her iki tarafı da destekleyen âlimlerin olduğunu da aktarmıştır. İngilizler bunu psikolojik harp çerçevesinde değerlendirmiş ve Türklere olan tarihi ve dini nefreti uyandırmaya yönelik propagandalar yapmışlardır.

Tanıtığımız eserde önce olaylar ana hatlarıyla anlatılmış ardından bu olayların psikolojik harp çerçevesinde nasıl cereyan ettiği örnekler üzerinden anlatılmıştır. Bu da hem hadiseleri kavramak hem de olaylara hâkim olabilmek açısından okuyucu için büyük bir kolaylık sağlamıştır.

Eserin son bölümünde ise İttifak devletlerinin psikolojik harp faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Bu konuda Osmanlı devleti açısından en önemli kabul edilecek kurum olan Teşkilat-ı Mahsusa 'dan ve bu kurumun yaptığı silahlı, silahsız propaganda ve psikolojik harp faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Teşkilat-ı Mahsusa'nın en önemli faaliyetlerinden biri olan genel Cihat çağrısı yani Cihad-ı Ekber anlatılmıştır. Ayrıca bu cihad çağrısının nasıl propaganda olarak kullanıldığı aktarılmıştır. Ancak

eserin ilerleyen bölümlerinde Almanlarla Türklerin arasının açılmasından dolayı Almanların Türkleri kötüleyerek İran'a yanaşmaya çalıştıkları da ifade edilmiştir.

Osmanlı Devleti ve Alman Devletinin İran üzerinde yürüttüğü psikolojik harp stratejileri, gerek yazılı basında ve gerek doğrudan halk üzerinde etki uyandırmaya yönelik çalışmaları bu bölümde ayrıntılarıyla aktarılmıştır. Burada Osmanlı'nın İran üzerindeki etkisini arttırmak için özellikle gazeteden sıkı bir şekilde faydalandığını ifade eden yazar, Devlet-i Aliyye'nin Müslüman topraklarındaki her şeyden haber alması için Seda-yı İslam adında bir gazete kurduğunu ve bu gazetenin öncelikli faaliyet alanlarının Irak ve İran coğrafyası olduğunu anlatmaktadır. Yine İran coğrafyasında kabul görmek ve halk tarafından saygınlığını arttırmak isteyen Osmanlı Devleti bu bölgelere okul vb. gibi kamu binaları açmıştır.

Eserin sonuç kısmında yazar genel bilgileri toparlamış ve genel bilgiler sunmuştur. Eserin Ekler kısmında sunulan belgeler ve afişler heyecan vericidir. Eser içinde birçok yerde bahsedilen afişler ekler kısmına yerleştirilmiştir. Ancak benim düşünceme göre bu afişler ek olarak sona koyulmayıp metin içinde dağıtılsa okuyucu üzerinde anlık olarak daha ciddi bir etki sağlayabilirdi. Ayrıca metinde bahsedilen propaganda metinleri, İran coğrafyasının çeşitli dağılımlarını gösteren harita ve grafikler ve o dönemde kullanılan arşiv belgelerine de metinde yer verilmiştir. Eserin çok yönlü ve birçok açıdan olaylara yaklaşımı okuyucuyu kitaba bağlamaktadır. Ancak kitapta temel konu İran olmasına rağmen İran kaynaklarından çok az faydalanılmıştır. Diğer devletlerle ilgili olaylar belgelerle örneklendirilirken İran'ın uyguladığı stratejiler anlatı düzeyinde kalmış ve bu alanda çeviri belgeler kullanılmamıştır.

Eseri Birinci Dünya Savaşı ve psikolojik harp teknikleriyle ilgilenen akademisyenlere özellikle tavsiye ederken, bu alanla ilgilenen herkesin kolaylıkla okuyup anlayabileceği bir eser olduğunu belirtmek isterim.

